

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/114/108-111>

Aysel İbrahimova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://orcid.org/0009-0009-7321-7159>

aysel-ibrahimova2015@mail.ru

Xarici dilin tədrisində yeni sözlərin öyrənilməsi zamanı şifahi xalq ədəbiyyatından istifadə və onların motivasiyaya təsiri

Xülasə

İnsan həyatında motivasiyanın əhəmiyyətli rolu vardır. Arzulamaq və bu arzuları reallaşdıran zaman səy göstərmək üçün önəmli faktor - motivasiyadır. Motivasiya məna, məqsəd və yaşamağa doğru səy göstərməyə davam etmək istəyidir. Eyni zamanda motivasiya məqsədyönlü davranışları başlanan, istiqamət verən, davam etdirən prosesdir. Bu, istər kitab oxumaq olsun, istərsə də gündəlik həyatda edilən hər hansı bir hərəkət. İnsan orqanizmi nəyə ehtiyac duyarsa, həmin istək yerinə yetirilir. Yəni orqanizm ehtiyac duyduğu istəkləri yerinə yetirdiyi zaman motivasiya yaranır.

Motivasiya davranışı aktivləşdirən emosional, sosial, bioloji və koqnitiv qüvvələri əhatə edir və insan davranışının hərəkətverici qüvvəsidir. Gündəlik həyatda "motivasiya" termini bir insanın hər hansısa bir işi niyə etdiyini təsvir etmək üçün istifadə edilir.

Xarici dil dərslərində də yeni dərslərin izahı zamanı motivasiya olaraq şifahi xalq ədəbiyyatından geniş istifadə olunur. Lakin ilkin mərhələdə müəllim əfsanə, tapmaca, nağıl və yanıltmacları tədris edərkən onlar haqqında qısa məlumat verməlidir. Onların şifahi xalq ədəbiyyatının məhsulu olduğunu, və onların yaranması zamanı arxasında duran tarixçəni qısa olaraq izah etməlidir.

Açar sözlər: müəllim, şagird, motivasiya, nağıl, tapmaca

Aysel İbrahimova

Azerbaijan State Pedagogical University

<https://orcid.org/0009-0009-7321-7159>

aysel-ibrahimova2015@mail.ru

The use of Oral Folk Literature in Learning New Words in Foreign Language Teaching and Their Impact on Motivation

Abstract

Motivation plays an important role in human life. An important factor for making wishes and making efforts to realize these wishes is motivation. Motivation is the desire to continue making efforts towards meaning, purpose, and life. At the same time, motivation is the process that initiates, directs, and continues purposeful behavior. This is whether it is reading a book or any action is taken in daily life. Whatever the human body needs, that desire is fulfilled. That is, motivation arises when the body fulfills the desires it needs.

Motivation encompasses the emotional, social, biological, and cognitive forces that activate behavior and is the driving force of human behavior. In everyday life, the term "motivation" is used to describe why a person does something.

Oral folk literature is also widely used as motivation when explaining a new lesson in foreign language lessons. However, at the initial stage, when teaching legends, riddles, fairy tales and riddles, the teacher should provide brief information about them. He should briefly explain that they are products of oral folk literature, and the history behind their creation.

Keywords: teacher, student, motivation, fairy tale, riddle

Giriş

Şifahi xalq ədəbiyyatının ən geniş yayılmış və ən çox motivasiyaedici növü nağıllardır. Uşaq vaxtlarımızdan etibarən bizə danışılan nağıllarda həm pis, həm yaxşı personajlar vardır. Dinlədiyimiz nağılların hamısında xeyir şərə qalib gəlir. Uşaqlıqdan bizi həyəcanlandıran bu nağılları tədris prosesi zamanı istifadə etməklə həm oxu, dinləmə, tələffüz qabiliyyətini tədris etmiş, həm əxlaqı keyfiyyətləri aşılamiş, həm də öyrənənlərin motivasiyasını artırmış olarıq. Bir çox bacarığı eyni anda təlqin etmiş, öyrətmiş oluruq. Məsələn: “Günəşin nağılı”, “Məlikməmməd nağılı”, “Ağıllı qoca”, “Daşdəmirin nağılı”, “Göyçək Fatma” və s. kimi nağıllar vasitəsilə uşaqlara səbrli, dürüst və çalışqan, daim doğru yolda olmaqla sonda zəfər çalmaq kimi gözəl əxlaqi keyfiyyətlər aşılamaq, bu nağıllarla gələcəyə ümid bəsləyən, motivasiyası güclü olan və sarsılmayan bir nəsil yetişdirməliyik. Məsələn, “Cindrella” nağılına baxaq. “Cindrella” nağılının Azərbaycan ekvivalenti “Göyçək Fatma”dır. Cindrella iki ögey bacısı olan və ögey ana əlində böyümüş, onların tənə, fitnə - fəsadlarından əziyyət çəkən gənc qızıdır. Evin xanımı olmasına baxmayaraq onunla qulluqçu kimi davranılır və evin bütün işlərini görməsinə məcbur edilir. Bütün bunlara baxmayaraq Cindrella qəlbi təmiz, gözəl insan və sadıq dostdur. Heyvanları çox sevir, onlarla dostluq edir və bütün dərd – qəmini onlarla paylaşır (Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası, 2005).

Tədqiqat

Nağılın sonunda ona qarşı edilən pisləklərə baxmayaraq yenə də xeyir şərə qalib gəlir və o, sevdiyi insana qovuşur, ölkənin şəhəzadəsilə evlənir.

Digər bir nümunə isə “The tale of Peter Rabbit” (Beatrix Potter-İngilis yazıçı, illustrator) - “Peter dovşanın nağılı”dır.

Dörd kiçik dovşan Flopsi, Mopsi, Pambıq quyruq və Peter qardaşları vardı. Onlardan Flopsi, Mopsi, Pambıq quyruq ağıllı, sözbəxan, Peter isə dəcəl və yaramaz idi. Analarının “qonşu cənab Mak Qreqorun dirliyinə girməyin!” tapşırığına məhəl qoymayıb, Peter qonşunun bağına darvazanın altından girir və kahı, lobyə və turp yeyir. Sonra özünü pis hiss etdiyi üçün cəfəri axtarır. Elə bu zaman, o qonşu Mak Qreqorla rastlaşır. Qonşu onu görəndə kimi arxasınca dırmıq atır. Peter çox qorxur və bütün baği qaçaraq fırlanır. Lakin qapıya olan yolu unutduğu üçün qapıdan çıxıb bilmir. Ayaqqabılarını itirməsi, onun daha da sürətli qaçmasına səbəb olur. O, qonşunun əlindən qaça bilirdi, lakin onun pencəyi qarğıdalı toruna ilişir. O, ağlamağa başlayır və mehriban sərçələr onun köməyinə gəlirlər və ona bu tordan xilas olmağa kömək edirlər. Peter, alət anbarında gizlənir. Qonşu onu burda tutacağına əmin idi. Lakin, Peter buradan da qaçmağı bacarır. Qapını axtarır, divarda bir qapı tapır, amma qapının kilidli olduğunu görür. O, yenidən darvazanı axtarmağa başlayır və nəhayət gəldiyi yeri taparaq, qapının altından kənara çıxıb bilər. Peter o qədər qorxmışdu ki, evlərinə qədər arxasına baxmadan qaçır. O, evə çatan kimi uzanır. Həm qorxmış, həm də çox yorulmuşdu. Bütün gecə özünü pis hiss edirdi. Peter həmin gecə ac qalır. Lakin qardaşları süd, böyürtkən və çörək yeyirlər (Vəfalı, 1976).

Bu nağılda anasının sözü və xəbərdarlığına məhəl qoymayıb, onun qadağan etdiyi məşğuliyyəti edən dəcəl Peter dovşanın bir çox qorxulu sınaqlardan keçməsi və bu səbəbdən də xəstələnməsindən bəhs edilir. Bu nağılda da, əxlaqi keyfiyyətlər ön plandadır. Nağılın oxuyucusuna vermək istədiyi ismarıq isə “böyüyün sözü baxmayan, xeyir tapmaz”dır.

Hər bir nağılın oxuyucusuna çatdırmaq istədiyi əxlaqi keyfiyyət vardır.

Nağılların xeyirin şərə qalib gəlməsi ilə sonlanması bizdə və yeni nəsildə ümid işığı yandırır, gələcəyimizin parlaq olacağına dair ümidlərimizi daim canlı saxlayır, motivasiyamızın güclü və daim olmasına yardım edir (Zeynaloğlu, 2017).

Eyni zamanda nağıllar insanın, əsas da uşaqların xəyallar aləminin, təxəyyülünün zənginləşməsinə kömək edir. Dahi alman fiziki, nəzəriyyəçi olan Albert Eynşteyn nağılların uşaqlara təsirini araşdırmış və nağıllar haqqında belə deyirdi: “If you want your children to be intelligent, read them fairy tales. If you want them to be more intelligent, read them more fairy tales” – “Övladlarınızın ağıllı olmasını istəyirsinizsə onlara nağıllar oxuyun. Daha ağıllı olmalarını istəyirsinizsə, daha çox nağıl oxuyun (Easy riddles)”.

Yanıltmac və tapmacaların motivasiyaedici amil kimi

Yanıltmac və tapmacalar motivasiya ilə çox əlaqəsi olmasa da, yarı motivasiya və ya həvəsləndirici üsul sayıla bilər. Yanıltmac və tapmacalardan şagirdlərin yorğunluğunu aradan qaldırmaq və onları dərse qarşı həvəsləndirmək üçün istifadə edə bilərik. Bu, eyni zamanda onların dil qabiliyyətlərini inkişaf etdirəcək, dil əzələlərini məşq elətdirərək, tələffüzlərinin inkişaf etməsinə səbəb olacaqdır. Yanıltmacaların “tounge twister” dərin mənası yoxdur və əxlaqi keyfiyyətləri aşdırmır. Buna baxmayaraq, dərslər zamanı bu janrlardan istifadə həm əyləncəli mühit yaradacaqdır, həm də dil qabiliyyətlərini inkişaf etdirməkdə yardımcı vasitə olacaqdır. Məsələn,

“Peter Piper picked a peck of pickled peppers;
A peck of pickled peppers Peter piper picked;
If Peter Piper picked a peck of pickled peppers,
Where’s the peck of pickled peppers Peter Piper pickled” (Mondly, 2019)

Tapmacalar vasitəsilə bir sıra üsullardan istifadə edərək təlimləndirici oyunlar təşkil etməklə dərslərin sıxıcı və neytral deyil, daha canlı, şən keçməsinə təmin edə bilərik. Məsələn, uşaq sayına görə onları iki və ya üç qrupa ayıraraq, müxtəlif tapmacalar verib, ən sürətli tapan qrupu mükafatlandırmaqla onlara həm tapmacaları tədris etmiş olarıq, həm ingilis dilində düşünmə qabiliyyətini, həm oxuma, həm dinləmə, həm tələffüz bacarıqlarını inkişaf etdirmiş olarıq. Bir neçə tapmacanı nümunə olaraq qeyd etmək istərdim.

I’m tall when I’m young, and I’m short when I’m old. What am I? (Candle)
What is always in front of you but can’t be seen? (The future)
What goes up but never comes down? (The age)
What has many keys but can’t open a single lock? (A piano)
What has words, but never speaks? (A book) (Easy riddles).

Aforizmlər motivasiyaedici edici amil kimi.

Şifahi xalq ədəbiyyatında atalar sözləri, yazılı ədəbiyyatda isə aforizmlər ekvivalentdir. Tarixən ulu babalarımızı həyat sınağından çıxmış ifadələr atalar sözləri, müdriklərin, yazıçı, şairlərin, alimlərin təcrübələrindən süzülən kəlamlar isə aforizmlər şəkində günümüzdə qarşımıza çox çıxır. Hətta deyərdim ki, günümüzdə bir çoxumuz çətinə düşəndə, çıxış yolu axtaranda el məsəli, atalar sözü, məşhur aforizmləri xatırlayıb özümüzə lazımı dərslər çıxara bilirik.

Bu baxımdan müasir, fəal dərslər sistemində bu cür kəlamlardan istifadə çox effektiv nəticə verir. Bunun üçün müəllimə lazım olan məqamda mövzuya və məqama uyğun kəlamlardan istifadə edə bilmə bacarığının olmasıdır. Məsələn, şagird dərslərdə sadəcə qiymət almağa, bilik bacarıq əldə etməkdən daha çox qiymət üçün çalışırsa belə bir motivəedici kəlamı yada salaraq, Eynşteynin təcrübəli, müdrik ifadələrindən istifadə edə bilərik:

“The value of achievement lies in the achieving.” – “Uğurun dəyəri nail olmaqdadır”.

Və ya: “Science can flourish only in an atmosphere of free speech.” – “Elm yalnız müstəqil şəkildə fikir mübadiləsi edə biləcəyimiz yerdə çiçəklənə bilər. – deyərək şagirdlərin daha çox sərbəst fikir yürüdə bilmələri üçün şərait yarada bilərik.

Başqa bir motivə edici aforizmə diqqət edək:

“Logic will get you from A to B. Imagination will take you everywhere” – Məntiq sizi A nöqtəsindən B nöqtəsinə aparar bilər. Xəyal etmək isə hər yerdə.

“The true sign of intelligence is not knowledge but imagination.” – Zəkanın əsl əlaməti bilik deyil, xəyaldır.

“The only source of knowledge is experience” – Biliyin tək mənbəyi təcrübədir.

“Imagination is the highest form of research” – Təsəvvür ən yüksək tədqiqat formasıdır.

“If at first, you don’t succeed, try, try again. Then quit. There’s no point in being a damn fool about it.”-İlk cəhdlərdə uğur qazana bilmirsinizsə, cəhd edin, bir daha cəhd edin. Bir mövzuda axmaq olmağın heç bir əhəmiyyəti yoxdur (Bayramov, 2006).

“Develop success from failures. Discouragement and failure are two of the surest stepping stones to success”. - Uğursuzluqlardan uğur əldə edin. Məyusluq və uğursuzluq müvəffəqiyyət üçün ən əmin addımlardan biridir.

“The successful man will profit from his mistakes and try again in a different way.”- Müvəffəqiyyət qazanmış adam səhvlərindən faydalanacaq və fərqli bir şəkildə yenidən cəhd edəcəkdir (Gvardzhaladze, Mchedlishvili, 1979, s. 55).

Lazım gəldikcə, dərs zamanı, mövzu ilə əlaqədar olaraq biz bu kəlamlardan istifadə edərək şagirdlərimizdə yüksək əhval-ruhiyyə yarada bilərik. Hətta sinifdə belə kəlamlardan ibarət tablo hazırlayıb sinif qapısına, uşaqların daim görə biləcəkləri bir yerə asmaq daha gözəl effekt verə bilər. Məsələn, “*Kim ki, alimliyi və ya zəkası ilə öyünür, demək onun nə alimliyi var, nə də zəkası var*” Ernest Heminqueyin bu sitatından istifadə edərək öyünməyin mənfi xüsusiyyəti olduğunu, F.M.Dostoyevskinin “İnsanı məhv etmək üçün çox az şey tələb olunur: onu sadəcə inandırmaq lazımdır ki, onun məşğul olduğu iş heç kəsə gərək deyil”, - sitatı ilə inamsızlığın insanı məhvə doğru aparən ən əsas qüvvə olduğunu, L.N.Tolstoyun “Fikir – hər şeyin başlanğıcıdır. Fikirləri də idarə etmək mümkündür. Ona görə də mükəmməlliyyənin başlıca şərti – fikirlər üzərində işləməkdir”, - kəlamı ilə şagirdlərin fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edə bilməyin zəruriliyi, Louis Stevensonun “Ümidlə yol getmək gediləcək yerə çatmaqdan daha gözəldir” - sitatı ilə ümidin, nikbinliyin uğurun əsas təməli olması məsələsini daha təsirli şəkildə ifadə edə bilərik (Motivasiyaedici 19 sitat, 2013).

Nəticə

Ümumiyyətlə, tədris zamanı bir müddətdən sonra şagird və tələbələr yorulur və yorulduqda onların qavrama qabiliyyəti zəifləmiş olur. Bu zaman keçirilən materiallar şagird və tələbələr tərəfindən çətin qavranılır və motivasiyaları çox zəif olur. Həmin vaxt nağıl, tapmaca, yanıltapmacalardan istifadə etməklə onların yorğunluğunu aradan qaldırmış və onlarda öyrənməyə az da olsa motiv yaratmış oluruq. Sonda belə bir qənaətə gəlmiş oluruq ki, şifahi xalq ədəbiyyatımızın qolları olan nağıllar, tapmacalar, aforizmlər nəinki dərslərdə, mövzunu izah edən zaman, hətta şagirdlərimizdə müəyyən əxlaqi dəyər formalaşdırmaq üçün də müəllimlərimizin köməyinə çata bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası. III cild. (2005). Bakı: Öndər nəşriyyat, 240.
2. Bayramov, Ə.Ə. (2006). *Psixologiya*. Bakı: “Çinar-Çap”, 620.
3. Easy riddles. (n.d.). Parade.
4. Gvardzhaladze, I.S., Mchedlishvili, D.I. (1979). *Angliyskiye poslovitsy i pogovorki*. Moskva: Vysshaya shkola, 79.
<https://banker.az/motivasiya-edici-19-sitat/>
<https://parade.com/947956/parade/riddles/>
5. Mondly. (2019, avqust 23). 71 best tongue twisters to perfect your English pronunciation. <https://www.mondly.com/blog/2019/08/23/71-best-tongue-twisters-to-perfect-your-english-pronunciation/>
6. Motivasiyaedici 19 sitat. (2013, dekabr 5). Banker.az
7. Vəfalı, A. (1976). *Atalar sözü-ağlın gözü (dünya xalqlarının atalar sözü və məsəlləri)*. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 212.
8. Zeynaloğlu, C. (2017). *Təlim fəaliyyətinin psixoloji xüsusiyyəti*. Bakı: “Print-S” nəşriyyatı, 144.

Daxil oldu: 12.12.2024

Qəbul edildi: 17.03.2025